

ЛЕО ШТРАУС: КРИТИКА ПОЛІТИЧНОЇ ФІЛОСОФІЇ ГЕГЕЛЯ

Стаття присвячена критиці Лео Штраусом політичної філософії Гегеля. Автор вважає цю тему актуальною в контексті кризи сучасної політичної науки. Для осмислення причин і характеру цієї кризи необхідно звернути увагу на деякі альтернативні філософсько-політичні теорії ХХ сторіччя. Філософія політики Лео Штрауса є саме такою альтернативною теорією. Штраус виступив з радикальною критикою модерної політичної філософії, яку розглядав як важливу складову частину проекту модерної цивілізації. Штраус вважає, що Гегель став одним із найвизначніших філософів, який брав участь у створенні сучасної науки та всього сучасного світу. Автором розглядаються основні критичні аргументи Штрауса, оцінюється їхня обґрунтованість та їхнє значення для штраусіанської консервативної революції у філософії. Особливу увагу автор приділяє питанню про роль Гегеля в розриві з класичною політичною філософією. Штраус звинуватив Гегеля в тому, що той здійснив всі основні кроки, які привели до цього розриву. Гегель, як стверджує Штраус, провів секуляризацію політичного мислення, що привело до втрати універсальних християнських цінностей. Наслідком цієї секуляризації стало домінування позитивізму в політичній філософії. Гегелівська філософія історії, вважає Штраус, є релятивізмом. Історицизм і прогресизм Гегеля є суперечними і непослідовними. Крім того, Штраус звинувачує Гегеля у відмові від філософського езотеричного мистецтва письма. У статті звертається увага на те, що, попри критичне ставлення до Гегеля, Штраус визнавав його значення і вважав Гегеля видатним мислителем свого часу. Гегелівську філософію Штраус розглядав як своєрідну проміжну ланку між класичною філософією і сучасним позитивізмом. Автор робить висновок, що для Штрауса критика гегелівської політичної філософії стала важливим елементом його проекту реставрації класичної політичної філософії. У статті використано маловідомі матеріали лекцій Штрауса 1958 і 1965 року.

Ключові слова: політична наука, класична політична філософія, історицизм, релятивізм, прогресизм, фіналізм, письмо між рядків.

Актуальність статті обумовлена процесами, які відбувались в галузі політичної філософії протягом останніх сторіч, починаючи з доби Нового часу, і призвели до радикальних змін в самих основах філософського мислення про політику. Ці зміни, їхній характер і наслідки, потребували для свого осмислення певного критичного відсторонення від магістральних напрямків політичної науки. Саме таку позицію зайняли німецько-американські філософи Г. Арндт, Е. Фегелін і Л. Штраус, які піддали радикальній критиці не просто сучасну науку про політику, а й весь проект сучасності. Л. Штраус особливу увагу приділив критиці філософії Гегеля, який був, на його думку, одним з тих мислителів, які створили модерну філософію і саме суспільство модерну. В останні роки українське суспільство очевидно потребує нових підходів до осмислення політичних явищ і процесів, оскільки ліберальна ідеологія, яка домінувала в світі протягом останніх десятиріч, сьогодні демонструє явні ознаки концептуальної і методологічної кризи. З огляду на цю ситуацію, звернення до ідей Л. Штрауса може дати поштовх вітчизняній філософсько-політичній думці. Це звернення є гостро актуальним, враховуючи те, що жодна робота Штрауса досі не перекладена українською мовою.

Дослідження філософії Лео Штрауса протягом останніх років набули могутнього поштовху завдяки тому, що до наукового обігу були залучені величезні масиви інформації, яка раніше залишалась мало відомою: аудіо записи його лекцій і семінарів, студентські конспекти, спогади про усні бесіди зі Штраусом, інтерв'ю і статті в пресі та на ТБ, що стало можливим завдяки діяльності Центра Лео Штрауса, який у 2010 році був відкритий у Чиказькому університеті. Тема критики Штраусом Гегеля та інших модерних філософів посідає помітне місце в дослідженнях штраусіанства, була опублікована низка статей і монографій, які розкривають цю тему в різноманітних

аспектах. Це насамперед статті таких авторів, як В. Альтманн [Altmann, 2007], Р. Піррін [Pirrin, 1993], Т. Фуллер [Fuller, 2014], М. Шлі [Schlie, 2013], книги С. Макдональда і Б. Крейга [MacDonald & Craig, 2014], Т. Пенгла [Pangle, 2006]. На жаль, звернення вітчизняних авторів до теоретичної спадщини Лео Штрауса залишаються одиничними випадками, і ми можемо тут навести тільки статті Дмитра Шевчука [Шевчук, 2010] та Ігоря Карівця [Карівець, 2010], а питання про критику Штраусом філософії Гегеля, наскільки нам відомо, взагалі ніким з вітчизняних науковців ще не розглядалось.

Метою статті є дослідження основних напрямків штраусіанської критики політичної філософії Гегеля з тим, щоб висвітлити цілі й методи здійснення Штраусом його проєкту реставрації класичної політичної філософії. Лео Штраус – один з найвидатніших політичних філософів ХХ століття, неординарний і суперечливий мислитель, навколо спадщини якого ось уже декілька десятиліть ведуться запеклі дискусії. Приводів для цих дискусій безліч – книги Штрауса сповнені неконвенціональної аргументації і неочевидних висновків. Однією з вагомих причин для суперечок щодо теорій Штрауса в науковій спільноті стала характерна особливість його творчої манери: основним жанром творів Штрауса був критичний коментар, у рамках якого він успішно ухилявся від прямого викладення своїх ідей і представляв їх у вигляді побічних висновків з аналізу (майже завжди – навмисно тенденційного) творів філософів минулого. Ця стратегія, заснована на штраусіанському «писемі між рядків», завжди спонукає читача замислитись над тим, з якою метою Штраус звертається до спадщини того чи іншого мислителя, адже автентичне розуміння і об'єктивний історико-філософський аналіз ніколи не були для нього головною ціллю дослідження.

Про Гегеля Штраус згадує неодноразово, називаючи його одним з найбільш видатних філософів сучасного світу. «Гегель був найбільш впливовим філософом історії» – пише він у роботі «Три хвилі сучасності» [Штраус, 2000, с. 79]. Попри всю увагу й повагу до Гегеля, Штраус не присвятив жодну зі своїх опублікованих робіт власне аналізу гегелівської філософії. Річ у тім, що Штраус до Гегеля звертається виключно в рамках загальної критики сучасності, як до одного із засновників сучасного світу, і критика Гегеля являє собою суттєвий елемент штраусіанської консервативної революції в політичній філософії. У світлі цього зауваження звернемо увагу на два найважливіших джерела, які дають змогу зрозуміти сутність критичної позиції Штрауса. Першим є листування і обмін полемічними виступами з Олександром Кожевом. З Кожевом Штраус був знайомий ще з 1933 року і про його «Введення до читання Гегеля» він сказав, що це «одна з найцінніших книг про Гегеля, які він знає» [MacDonald & Craig, 2014, р. 13]. Важливою обставиною було і те, що Штраус вважав інтерпретацію Кожевом «Феноменології духу» поверненням до справжнього Гегеля. Слід, однак, зауважити, що «справжній Гегель» означає в цьому разі не стільки відповідність вченню самого Гегеля, скільки згоду з Штраусом на спільному ґрунті: Кожев визнавав пізніше, що дивився на феноменологію Гегеля під впливом гайдеггерівського «Буття і часу», антропології Гайдеггера та його поняття «буття до смерті» [Кожєв, 1990, с. 32–33]. На початку 20-х років Штраус слухав Гайдеггера у Фрайбурзі (найімовірніше, це були лекції зимового і літнього семестру 1922 року «Феноменологічні інтерпретації Арістотеля»), тож цей погляд Кожева був для нього близьким і зрозумілим. Полеміка почалась у зв'язку з виходом книги Штрауса «Про тиранію», яка спочатку задумувалася ним як всього лише переклад діалогу Ксенофонта «Гієрон» і коментар до нього, але після того, як Штраус запропонував Кожеву прочитати і оцінити рукопис, книга зазнала серйозних трансформацій. У результаті розгорнулася широка дискусія, в якій Кожев, виступаючи захисником Гегеля, несподівано для себе опинився в ролі адвоката сучасності. Схоже, в цьому і полягав хитрий план Штрауса: змусити гегельянців визнати відповідальність Гегеля за характер сучасного світу, за всі його проблеми і негаразди. Дискусія виявилась надзвичайно плідною і цікавою, так що «Про тиранію», починаючи з першого видання, завжди видається разом з коментарем Кожева

«Тирания і мудрість» і відповіддю Штрауса. Саме в такому вигляді стає найбільш очевидним протистояння оцінок гегелівської філософії «зліва» (Кожев) і «справа» (Штраус).

Друге джерело, лекції Штрауса про Гегеля, довгий час було недоступним через те, що тексти лекцій збереглися виключно у вигляді магнітофонних записів і студентських конспектів та були видані друком тільки в 2019 р. [Strauss, 2019a; Strauss, 2019b]. Тому приділимо цьому джерелу особливу увагу. Лео Штраус двічі прочитав у Чиказькому університеті курс, присвячений політичній філософії Гегеля – у 1958 і в 1965 роках. Це був не традиційний лекційний курс, а скоріше, ряд теоретичних семінарів, які проводились за загальною програмою. Всього було проведено 14 занять. Для Штрауса така методика була звичайною, як про це згадували його учні А. Блум, С. Бенардет і С. Розен [Rosen, 2006]. Основним текстом Гегеля для аналізу в курсі Штрауса була обрана «Філософія історії». На питання про те, чому він не звернувся до «Філософії права», останньої роботи, особисто підготовленої до друку Гегелем, Штраус відповів, що вважає усні лекції, нехай і в записі студентів, більш цінним джерелом, ніж пригладжений редактором письмовий текст.

Штраусіанська інтерпретація політичної філософії Гегеля представлена в цьому курсі в концентрованому вигляді, Штраус включив до неї тези про Гегеля, які вже висувалися ним раніше, протягом декількох попередніх десятиліть. Висновки, зроблені в курсі, ми так само зустрічаємо в пізніх роботах Штрауса. Критичні аргументи Штрауса спрямовані насамперед на критику гегелівського історизму. Філософія Гегеля, вважає Штраус, найбільш повно і чітко представляє історизм як одну з двох головних інтелектуальних сил модерну, що справили руйнівний вплив як на політичне мислення сучасності, так і на всю сучасність загалом. Разом з іншою такою силою, позитивізмом, історизм намагається досягти нейтральності в оцінці суспільства, політики і політичних речей. Але якщо позитивізм домагається цього прагненням до голої фактичності, що відкидає ідею Блага (платонівського і аристотелівського *ἀγαθόν*), то історизм скасовує класичне політичне філософське мислення тим, що перетворює агатон в обмежені і відносні блага і цінності, які належать певній історичній епосі. Значення цієї трансформації – величезне, вона знаменує розрив з класичною політичною філософією Платона і Аристотеля та народження нової політичної науки. На думку Штрауса, саме Гегель, хоча той і оцінював класичну політичну філософію дуже високо, як справжнє філософське мислення, несе найбільшу відповідальність за цей розрив. Політична наука модерну, на відміну від політичної філософії греків, більше вже не ставить перед собою за мету досягнення перших причин і початків політичного, *αἱ πρώτῃ ἀρχαὶ καὶ αἰτίαι*. Основне питання класичної (грецької) політичної філософії про можливість втілення найкращого, справедливого політичного порядку відтепер замінюється питанням про можливість якомога кращого, бажаного політичного устрою. Отже, у політичному мисленні модерна метафізика замінюється історією і методологією.

Ще одна принципова відмінність: класична політична філософія гармонійно поєднувала високу теоретичність з безпосередньою практичністю. Філософ-метафізик міг бути чинним політиком, і ця участь була не випадковою, а необхідною для філософа, природним виразом його філософської позиції. Штраус зауважує: «успішний пошук мудрості може привести до того, що мудрість – не єдина необхідна річ» [Штраус, 2007, с. 40]. Діяльність Архіта в Таренті, Платона в Сіракузах і Аристотеля в Пеллі є яскравим тому доказом. У роботі «Що таке політична філософія» Штраус пише: «... політична філософія має справу з політичними справами таким способом, який повинен мати певне відношення до політичного життя; отже, предмет політичної філософії повинен збігатися з метою, з кінцевою ціллю політичної дії. Темою політичної філософії є великі цілі людства – свобода і правління або імперія; це цілі, здатні підняти всіх людей над їхніми нікчемними Я» [Штраус, 2000, с. 10]. В епоху модерна, навпаки, відбувається розпад політичної філософії на теорію і практику. Перша, завдяки все більш широкому застосуванню критеріїв науковості, запозичених з природознавства, все більше перетворюватиметься на зразковий позитивізм, друга – на безпринципний сервілізм

політичних радників. Як про це пише Штраус, «ставши найвищим предметом філософії, практика перестала бути власне практикою, тобто турботою про agenda. Повстання проти гегеліанства з боку К'єркегора та Ніцше, якщо вони зараз справляють сильний вплив на громадську думку, здаються, отже, спробами відновити можливість практики, тобто людського життя, у якого є значуще і невизначене майбутнє» [Штраус, 2007, с. 304–305].

Звичайно, Штраус не покладає відповідальність за розрив з класичною політичною філософією на одного тільки Гегеля. Історицизм, вважає він, народився і виріс завдяки зусиллям багатьох філософів Нового Часу: Н. Маккіавеллі, Ф. Бекона, Т. Гоббса, Р. Декарта, Б. Спінози, Ж.-Ж. Руссо. Безумовно, вчення Гегеля також не презентує в повному обсязі всі версії сучасного історицизму, тому Штраус час від часу звертається до критики інших представників історицизму: у зимовому семестрі 1956 року він прочитав курс «Історицизм і сучасний релятивізм», присвячений Коллінгвуду і Ніцше.

Але історицизм немислимий без свого ключового елемента, без прогресизму, і саме Гегель для Штрауса є тим апологетом прогресизму, завдяки якому в політичному мисленні затвердився такий погляд на історичний процес, згідно з яким ідеальний порядок поступово виникає в процесі історичного руху зі сліпих суб'єктивних дій і неусвідомлюваних цілей. З цього уявлення про єдність і прогрес в історії виростало гегелівське поняття всесвітньої історії. Штраус ретельно розглядає це поняття і знаходить у ньому цілий клубок протиріч і труднощів. Перше з них стосується питання про співвідношення емпіричної історії і філософії історії: філософська всесвітня історія має справу з емпіричним матеріалом, до якого вона звертається як «мислячий розгляд» (Гегель). Чи не означає це, що гегелівська всесвітня історія є продуктом застосування схем і категорій, апріорних щодо власне історичного матеріалу? Нам відома відповідь Гегеля на подібні звинувачення: «... ми маємо розглядати історію в тому вигляді, в якому вона існує: ми повинні виробляти наше дослідження історично, емпірично; між іншим, ми не повинні дати обдурити себе історикам-фахівцям, тому що вони, особливо користуються значним авторитетом німецькі історики, роблять те, чим вони дорікають філософам, а саме – допускають апріорні вигадки в історії» [Гегель, 1935, с. 11]. І Штраус підтверджує: Гегель дійсно прагне до емпіричного дослідження історії. Втім, коли Гегель наполягає на перетворенні історичного досвіду, на відділенні в ньому істотного від випадкового й неважливого, він помічає, що критерії такого розрізнення не є очевидними та зрозумілими. У цьому разі на допомогу Гегелю приходять тези про те, що істинний смисл історичних фактів можна знайти лише в майбутньому. Гегелівська сова Мінерви, що вилітає в сутінки, є справжнім символом фіналізму гегелівської філософії, яка оцінює історичні факти тільки з погляду їх важливості для історичного прогресу. Отже, робить висновок Штраус, гегелівська філософія історії є неповною і некоректною, а іноді Гегель змушений просто викривляти емпіричні факти, пропускати в дослідженні і замовчувати ті культури та епохи, які не вкладаються в його схему прогресивного історичного розвитку.

Штраус звертає увагу також на те, що гегелівська філософія історії непослідовна в застосуванні свого історицистського принципу і не застосовує цей принцип до розгляду себе самої. За Гегелем, історичний процес завершується в той момент, коли з'являється його власна система. Штраус вважає, що ця особливість гегелівської філософії має величезне значення для розуміння історицизму взагалі: «Припущення якогось абсолютного моменту в історії є необхідним для історицизму. У цьому відношенні історицизм таємно слідує класично створеному Гегелем прецеденту. Гегель вчив, що кожна філософія є концептуальним вираженням духу свого часу, і, тим не менш, він стверджував абсолютну істину своєї системи філософії, приписуючи абсолютний характер своєму часу; він припустив, що його час був кінцем історії і, отже, абсолютним моментом» [Штраус, 2007, с. 34]. Отже, фіналізм гегелівської філософії не є випадковою помилкою її творця, він потрібен Гегелю для того, щоб обґрунтувати претензії історицистської ідеології на особливе місце в історії ідей.

Крім того, Штраус покладає на Гегеля відповідальність за ті негативні явища в сучасному світі, націонал-соціалізм і марксизм, які, на його думку, є спадкоємцями «німецького нігілізму» [Strauss, 1999]. Він стверджує: «Помилки комунізму були вже помилками Гегеля і навіть Канта» [Штраус, 2000, с. 49]. Штраус звинувачує Гегеля в тому, що той здійснив найбільш небезпечний варіант секуляризації політичного мислення – він трансформував християнство, яке в гегелівському розумінні перестало бути вірою, а стало формою знання, що позбавило всі християнські цінності універсального змісту. Штраус вказує, що гегелівське неприйняття (або секуляризація) віри і пов'язана з ним концепція особистого Бога призвели до остаточного забуття теологіко-політичної проблеми.

Теологіко-політичною проблемою Штраус називає питання про те, чи можуть люди отримати те знання про благо, без якого вони не можуть керувати своїм життям, індивідуальним і колективним, самотійно і без сторонньої допомоги, або ж це неможливо без божественного одкровення. З відповіді на це питання випливає ще одне ускладнення: чи є, враховуючи множинність людських думок і бажань, життя філософії кращим, ніж життя віри? Пропаганда філософського життя Гегелем через його синтез віри і розуму була заснована, вважає Штраус, на ігноруванні цього питання. Гегель, так само, як і раніше Гоббс, ретельно очистив сферу політичного від релігійних елементів і в такий спосіб підірвав уявлення класичної політичної філософії про людину як про істоту, за своєю природою релігійну і тому – моральну. Під час полеміки з Кожевом («Ще раз про “Тірона” Ксенофонта») Штраус зауважує: «Вчення Гегеля є незрівнянно більш витонченим, ніж вчення Гоббса, але воно є не менш потужною спорудою. Обидві доктрини конструюють людське суспільство, відштовхуючись від хибного припущення про те, що людина як така може бути помисленою як істота, позбавлена свідомості священних обмежень, або як істота, якою рушить єдина спрага визнання» [Штраус, 2006, с. 297]. У позиції Гегеля щодо релігії Штраус знаходить приховану суперечливість, або принаймні двозначність: з одного боку, Гегель вважає, що релігія, особливо протестантизм, є найважливішим елементом сучасної держави, але з іншого боку, він недооцінює важливість релігії як соціального інституту, надаючи громадянство не тільки протестантам. Гегель передбачає, що розум у формі філософії міг би зайняти місце релігії як об'єднуючої сили суспільства, але це явно відноситься тільки до мислячої меншості. А що можна сказати про переважну більшість, про тих, хто не є філософами? У своєму курсі 1958 року Штраус запитує: «Як же ці люди, які можуть прийняти участь в розумі тільки через релігію, можуть стати причетними до розуму, коли релігії як найпотужнішої соціальної сили більше вже не існує? Подумайте про той простий факт, що, якщо газета замінює щоденну молитву, вона повністю спустошує суспільство. У Гегеля немає відповіді на це питання» [Штраус, 2007, с. 83].

Ще один напрямок критики Гегеля Штраусом пов'язаний з вельми специфічним елементом його власної теорії, з концепцією «письма між рядків». Лео Штраус розробив концепцію особливого виду письма, яку розгорнуто представив в роботах «Переслідування і мистецтво письма» [Strauss, 1952] і «Про забуте мистецтво письма» [Strauss, 1954]. Суть концепції полягає в тому, що філософ, як вважає Штраус, завжди знаходиться у відношенні протистояння щодо будь-якого політичного режиму, будь-яка істинна філософія є філософією політичною, а філософ завжди є критиком влади і держави, навіть якщо це і не входило в його плани. Для того, щоб не зазнати репресій з боку держави і виявляючи повагу до думок суспільства, філософ змушений приховувати свої ідеї в особливому езотеричному дискурсі. Як пише Штраус, «філософи або вчені, які дотримуються цього підходу до розуміння зв'язку філософії або науки і суспільства, змушені використовувати своєрідну манеру письма, яка б дозволила їм відкривати небагатьом обраним те, що вони вважають істиною, не піддаючи водночас небезпеці безумовну відданість більшості думок, на яких ґрунтується суспільство. Вони розрізняють істинне – езотеричне вчення, і суспільно корисне – екзотеричне вчення; тоді як екзотеричне вчення має бути доступним кожному читачеві, езотеричне вчення

розкривається лише перед дуже уважними і добре підготовленими читачами, та й то після довгого і зосередженого навчання» [Strauss, 1954, p. 64]. Езотерична манера письма в певному сенсі є тим критерієм, який відрізняє філософа від нефілософа, і всі великі філософи зараховуються Штраусом до езотериків. Гегель відкрито виступав проти будь-якого езотеризму у філософії і в такий спосіб, вважає Штраус, ініціював процес переродження філософії в позитивістську науку, а політичної філософії зокрема – ще й в сервільну ідеологічну пропаганду. Підставою для такого твердження Штрауса стала гегелівська критика концепції таємного вчення Платона в «Нарисі історії класичної філософії» В. Г. Теннемана. Гегель писав: «Виходить так, ніби філософ володіє своїми думками так само, як зовнішніми предметами. Але філософська ідея є чимось зовсім іншим, і не людина володіє нею, а, навпаки, вона володіє людиною. Якщо філософи висловлюються про філософські питання, вони неодмінно мають слідувати своїм ідеям; вони не можуть заховати їх у кишеню. Навіть у тих випадках, коли вони говорять з деякими людьми зовні, ідея все ж міститься в тому, що вони висловлюють, якщо тільки воно не є беззмистовним. Для передачі якої-небудь зовнішньої події потрібно небагато, але для повідомлення ідеї потрібно вміння. Вона завжди залишається чимось езотеричним, і філософи ніколи не дають виключно екзотеричне вчення. Все це – поверхові уявлення» [Гегель, 1932, с. 132]. Штраус вказує на це висловлювання Гегеля як на свідчення його відходу від суто філософської позиції.

Звичайно, було б дивно очікувати від такого тонкого мислителя, як Штраус, пласкої однозначності при оцінці великого філософа. Він визнає, що Гегель став, як мінімум, другим за значимістю після Ж.-Ж. Руссо мислителем другої хвилі модернізації і практично єдиним, хто не впав у своїй політичній філософії до аморалізму. Штраус стверджує, що всевітньо-історична особистість у Гегеля, незважаючи на безчинства, які часто чинить такий індивід, більш моральна, ніж індивід Макіавеллі. Тому Штраус і казав у лекціях 1958 року, що Гегель, на його думку, ніколи б не виправдав Сталіна та Гітлера [Strauss, 2019b, p. VIII]. Без сумніву, Штраус розумів своєрідний історично проміжний характер гегелівської політичної філософії, яка все ще зберігала в окремих моментах зв'язок з класичною політичною філософією, і відрізняв її від вчень Дільтея і Ніцше, які зі свого боку також критикували Гегеля, але цього разу – за його начебто недостатньо радикальний історизм.

Проаналізувавши основні критичні аргументи, спрямовані Лео Штраусом проти гегелівської політичної філософії, ми доходимо *висновку*, що ця критика є важливою частиною власної філософії Штрауса, а саме його проекту реставрації класичної політичної філософії. Для цього йому треба було осмислити суть сучасної політичної науки, яка народилася в рамках проекту модерну, одним з головних ідеологів якого і був, на думку Штрауса, Гегель.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

Гегель Г. В. Ф. Лекции по истории философии. Книга вторая / пер. с нем. Б. Г. Столпнера. Сочинения: в 14 т.; т. 10. М.; Л.: Партийное издательство, 1932. 490 с.

Гегель Г. В. Ф. Философия истории / пер. с нем. А. М. Водена. Сочинения: в 14 т.; т. 8. М.; Л.: Партийное издательство, 1935. 468 с.

Карівець І. В. Лео Штраус про читання та тлумачення езотеричних текстів. *Паддхаті*. 2010. Вип. 5. URL: <https://7promeniv.com.ua/naukovi-doslidzhennia-v/mizhdystsyplinaryi-zhurnal/66-2010-vypusk-4/86-ihor-karivets-leo-shtraus-pro-chytannia-ta-tlumachennia-ezoterychnykh-tekstiv.html>.

Шевчук Д. Проблема відродження класичної традиції в сучасній політичній філософії: Ханна Арент, Лео Штраус. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. Сер.: *Філософія*. 2010. Вип. 6. С. 12–19.

Штраус Л. Введение в политическую философию / пер. с англ. М. Фетисова. М.: Логос; Праксис, 2000. 365 с.

Штраус Л. Естественное право и история / пер. с англ. Е. Адлера, Б. Путько. М.: Водолей Publishers, 2007. 312 с.

Штраус Л. О тирании / пер. с англ. и древнегреч. А. А. Россиуса, пер. с франц. А. М. Руткевича. СПб.: Изд.-во С.-Петербур. ун.-та, 2006. 328 с.

Altmann W. Leo Strauss on “German Nihilism”. Learning the Art of Writing. *The Journal of the History of Ideas*. 2007. Vol. 68. No. 4. pp. 587–612. DOI: <https://doi.org/10.1353/jhi.2007.0032>.

Fuller T. Allies, not Enemies. *The Review of Politics*. 2014. Vol. 76. Issue 4. pp. 674–676. DOI: <https://doi.org/10.1017/S0034670514000643>.

Kojève A. Le Concept, le Temps et le Discours. Paris: Éditions Gallimard, 1990. 320 p.

MacDonald S., Craig B. Recovering Hegel from the Critique of Leo Strauss: The Virtues of Modernity. Lanham: Lexington Books, 2014. 151 p.

Pangle T. Leo Strauss: An Introduction to His Thought and Intellectual Legacy. Baltimore: The Johns Hopkins University Press, 2006. 200 p.

Pippin R. Being, Time, and Politics: The Strauss-Kojève Debate. *History and Theory*. 1993. Vol. 32. No. 2. pp. 138–161. DOI: <https://doi.org/10.2307/2505349>.

Rosen S. Leo Strauss in Chicago. *Daedalus*. 2006. Vol. 135. No. 3. pp. 104–113. DOI: <https://doi.org/10.1162/daed.2006.135.3.104>.

Schlie M. Words without Desire: Strauss, Hegel, and Political Violence. *The Review of Metaphysics*. 2013. Issue 66. pp. 519–544.

Strauss L. German Nihilism. *Interpretations*. 1999. Vol. 26. No.3. pp. 353–378.

Strauss L. Lectures on Hegel’s Political Philosophy / Ed. by P. Franco. Chicago: Department of Political Science, The University of Chicago, 2019. 261 p.

Strauss L. Leo Strauss on Hegel / Ed. by P. Franco. Chicago: University of Chicago Press, 2019. 384 p. DOI: <https://doi.org/10.7208/chicago/9780226640716.001.0001>.

Strauss L. On a Forgotten Kind of Writing. *Chicago Review*. 1954. Vol. 8. No. 1. pp. 64–75. DOI: <https://doi.org/10.2307/25293010>.

Strauss L. Persecution and the Art of Writing. Chicago: University of Chicago Press, 1952. pp. 22–37.

Прокопенко Володимир Володимирович

доктор філософських наук, професор кафедри теоретичної і практичної філософії імені професора Й. Б. Шада

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

майдан Свободи, 6, Харків, 61022

E-mail: Pvlad99@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5816-3505>

Стаття надійшла до редакції: 09.11.2020

Схвалено до друку: 27.11.2020

LEO STRAUSS: A CRITIQUE OF HEGEL’S POLITICAL PHILOSOPHY

Prokopenko Vladimir V.

D.Sc. in Philosophy, Professor of the Department of Theoretical and Practical Philosophy named after Professor J. B. Schad

V. N. Karazin Kharkiv National University

6, Svobody sqr., 61022, Kharkiv, Ukraine

E-mail PVlad99@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5816-3505>

ABSTRACT

The article is devoted to Leo Strauss's critique of Hegel's political philosophy. The author holds this topic relevant in the context of the crisis of modern political science. To understand the causes and nature of this crisis, it is necessary to pay attention to alternative philosophical and political theories of the XX century. Leo Strauss's philosophy of politics is just such an alternative theory. Strauss made a radical critique of modern political philosophy, which he saw as an important part of the project of modern civilization. Strauss stresses that Hegel became one of the most prominent philosophers who participated in the creation of modern science and the modern world. The author considers the main critical arguments of Strauss, evaluates their validity and their significance for the Straussian conservative revolution in philosophy. The author pays special attention to the question of Hegel's role in the break with classical political philosophy. Strauss accused Hegel that he had taken all the major steps that led to this rupture. Hegel, according to Strauss, secularized political thinking, which led to the loss of universal Christian values. The consequence of this secularization was the dominance of positivism in political philosophy. Hegel's philosophy of history, according to Strauss, is relativism. Hegel's historicism and progressivism are contradictory and inconsistent. Strauss also accuses Hegel of abandoning the philosophical esoteric art of writing. The article draws attention to the fact that Strauss recognized the importance of Hegel as an outstanding thinker of his time. Strauss viewed Hegel's philosophy as a kind of intermediate link between classical philosophy and modern positivism. The author concludes that for Strauss the critique of Hegel's political philosophy became an important element of his project of restoration of classical political philosophy. The article uses little-known materials from Strauss's lectures in 1958 and 1965.

Keywords: political science, classical political philosophy, historicism, relativism, progressivism, finalism, writing between the lines.

REFERENCES

- Altmann, W. (2007). Leo Strauss on "German Nihilism". Learning the Art of Writing. *The Journal of the History of Ideas*, 68(4), 587–612. DOI: <https://doi.org/10.1353/jhi.2007.0032>.
- Fuller, T. (2014). Allies, not Enemies. *The Review of Politics*, 76(4), 674–676. DOI: <https://doi.org/10.1017/S0034670514000643>.
- Hegel, G. W. F. (1935). Philosophy of History. (A. M. Voden, Trans.). In G. W. F. Hegel, *The Collected Writings in 14 Volumes* (Vol. 8). Moscow; Leningrad: Publishing House Partiynoe. (Original work published 1837). (In Russian).
- Hegel, G. W. F. (1932). Lectures on the Philosophy of History. (B. G. Stolpner, Trans.). In G. W. F. Hegel, *The Collected Writings in 14 Volumes* (Vol. 10). Moscow; Leningrad: Publishing House Partiynoe. (Original work published 1837). (In Russian).
- Karivets, I. V. (2010). Leo Strauss On Reading and Interpretation of Esoteric Texts. *Paddkhati*, 5. Retrieved from <https://7promeniv.com.ua/naukovi-doslidzhennia-v-mizhdystsyplinaryi-zhurnal/66-2010-vypusk-4/86-ihor-karivets-leo-shtraus-pro-chytannia-ta-tlumachennia-ezoterychnykh-tekstiv.htm>. (In Ukrainian).
- Kojève, A. (1990). *Le Concept, le Temps et le Discours*. Paris: Éditions Gallimard. (In French).
- MacDonald, S., & Craig, B. (2014). *Recovering Hegel from the Critique of Leo Strauss: The Virtues of Modernity*. Lanham: Lexington Books.
- Pangle, T. (2006). *Leo Strauss: An Introduction to His Thought and Intellectual Legacy*. Baltimore: The Johns Hopkins University Press.
- Pippin, R. (1993). Being, Time, and Politics: The Strauss-Kojève Debate. *History and Theory*, 32(2), 138–161. DOI: <https://doi.org/10.2307/2505349>.
- Rosen, S. (2006). Leo Strauss in Chicago. *Daedalus*, 135(3), 104–113. DOI: <https://doi.org/10.1162/daed.2006.135.3.104>.
- Schlie, M. (2013). Words without Desire: Strauss, Hegel, and Political Violence. *The Review of Metaphysics*, 66, 519–544.
- Shevchuk, D. (2010). The Problem of Revival of Classical Tradition in Contemporary Political Philosophy: Hannah Arendt, Leo Strauss. *Scientific Notes of the National University "Ostroh Academy". Ser.: Philosophy*, 6, 12–19. (In Ukrainian).

- Strauss, L. (2000). *An Introduction to Political Philosophy*. (M. Fetisov, Trans.). Moscow: Logos; Praxis. (Original work published 1959). (In Russian).
- Strauss, L. (2006). *On Tyranny*. (A. A. Rossius & A. M. Rutkevich, Trans.). Saint-Petersburg: Saint-Petersburg University Publishing House. (Original work published 1947). (In Russian).
- Strauss, L. (2007). *Natural Right and History*. Moscow: Vodolei Publishers. (Original work published 1953). (In Russian).
- Strauss, L. (1952). *Persecution and the Art of Writing*. Chicago: University of Chicago Press.
- Strauss, L. (1954). On a Forgotten Kind of Writing. *Chicago Review*, 8(1), 64–75. DOI: <https://doi.org/10.2307/25293010>.
- Strauss, L. (1999). German Nihilism. *Interpretations*, 26(3), 353–378.
- Strauss, L. (2019a). *Leo Strauss on Hegel*. (P. Franco, Ed.). Chicago: University of Chicago Press. DOI: <https://doi.org/10.7208/chicago/9780226640716.001.0001>.
- Strauss, L. (2019b). *Lectures on Hegel's Political Philosophy*. (P. Franco, Ed.). Chicago: Department of Political Science, The University of Chicago.

Article arrived: 09.11.2020

Accepted: 27.11.2020